

УДК 373.3.016:811.161.2'271.12:17

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2025-81-7-12>

**НАТАЛІЯ ФРАНЧУК**

<https://orcid.org/0000-0001-8084-3793>

klochko.nata@ukr.net

кандидатка педагогічних наук, доцентка

кафедри початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

**КАТЕРИНА КОЛЕСНИК**

<https://orcid.org/0000-0001-8928-4377>

katrinkolesnik1@gmail.com

докторка філософії, доцентка

кафедри дошкільної освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

**НАДІЯ КОМАРІВСЬКА**

<https://orcid.org/0000-0002-9538-4048>

n.komarivska@gmail.com

кандидатка філологічних наук, доцентка

кафедри початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

**ІННА СТАХОВА**

<https://orcid.org/0000-0002-8942-6248>

kachayloinna@gmail.com

докторка філософії, доцентка

кафедри початкової освіти

Вінницького державного педагогічного університету

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

## ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ В ДІТЕЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ В УМОВАХ ОЧНОГО ТА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*У статті розкрито особливості формування мовленнєвого етикету в дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови та читання в умовах очного та дистанційного навчання. У складних умовах війни освітній процес не повинен зупинятися, не може порушуватися систематичність формування культури спілкування здобувачів початкової школи.*

*Звернено увагу на проблеми пошуку ефективних методів формування культури спілкування молодших школярів у сучасних умовах навчання. Здійснено дефінітивний аналіз понять дослідження «етикет», «мовленнєвий етикет». З'ясовано, що молодші школярі мають практично опанувати основні правила спілкування, ознайомитися з характерними для української мови формами звертання (зокрема, кличним відмінком) й навчитися відповідно інтонувати упродовж комунікації.*

*Установлено, що для формування свідомої мовної та культурної особистості необхідно надати не лише знання мови, а й розуміння закономірностей функціонування мовних явищ, а також ознайомити з соціальними, ситуативними та контекстуальними правилами, якими керуються носії мови.*

**Ключові слова:** етикет, мовленнєвий етикет, молодші школярі, уроки української мови та читання, очне та дистанційне навчання.

**NATALIIA FRANCHUK**

<https://orcid.org/0000-0001-8084-3793>

klochko.nata@ukr.net

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

of the Department of Primary Education

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi

State Pedagogical University

Ostrozkyi Str., 32, Vinnytsia

**KATERYNA KOLESNIK**

<https://orcid.org/0000-0001-8928-4377>

katrinkolesnik1@gmail.com

Doctor of Philosophy, Ph.D, Associate Professor

of the Department of Preschool Education

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi

State Pedagogical University

Ostrozkyi Str., 32, Vinnytsia

**NADIYA KOMARIVSKA**

<https://orcid.org/0000-0002-9538-4048>

n.komarivska@gmail.com

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

of the Department of Primary Education

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi

State Pedagogical University

Ostrozkyi Str., 32, Vinnytsia

**INNA STAKHOVA**

<https://orcid.org/0000-0002-8942-6248>

kachayloinna@gmail.com

Doctor of Philosophy, Ph.D, Associate Professor

of the Department of Primary Education

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi

State Pedagogical University

Ostrozkyi Str., 32, Vinnytsia

## FORMATION OF SPEECH ETIQUETTE IN CHILDREN IN UKRAINIAN LANGUAGE AND READING LESSONS IN FACE-TO-FACE AND DISTANCE LEARNING

*The article reveals the features of the formation of speech etiquette in children in Ukrainian language and reading lessons in full-time and distance learning. The authors touch on the problems of finding effective methods of forming a culture of communication of younger schoolchildren in full-time and distance learning. The article carries out a*

*definitive analysis of the research concepts of «etiquette», «speech etiquette». It is found that younger schoolchildren should practically master the basic rules of communication, get acquainted with the forms of address characteristic of the Ukrainian language (in particular, the vocative case) and learn to use the appropriate intonation when addressing.*

*The article analyzes the articles of the Law «On Complete General Secondary Education», the Standard Educational Program for Primary Grades, and current school textbooks. It is found that in order to ensure the high-quality and effective work of institutions both in full-time and online learning, it is necessary to make an appropriate adaptation of the organization of the educational process.*

*It has been established that in order to form a conscious linguistic and cultural personality, it is necessary to provide not only linguistic knowledge, but also an understanding of the regularities of the functioning of linguistic phenomena, as well as to familiarize with the social, situational and contextual rules that are guided by native speakers.*

*The authors of the article emphasize that a necessary condition for the successful work of students in full-time and distance learning is the use of various methods of forming a culture of communication of younger schoolchildren. In difficult war conditions, the educational process should not stop, the systematic formation of a culture of communication of primary school students cannot be disrupted.*

*The main forms of online communication and popular web resources that contribute to the effective formation of a culture of communication in primary school children in Ukrainian language lessons in modern conditions have been identified.*

**Key words:** *etiquette, speech etiquette, younger schoolchildren, Ukrainian language and reading lessons, face-to-face and distance learning.*

Одним з головних завдань Нової української школи є впровадження нових методологічних підходів з культурологічним спрямуванням, основою яких є формування духовно багатой особистості та підвищення культурного рівня суспільства. Основна мета сучасного навчання полягає в тому, щоб здобувачі оволоділи ключовими компетентностями та універсальними вміннями. Однією з основних компетентностей є вільне володіння українською мовою, що спрямовано на розвиток здатності та готовності школярів до спілкування державною мовою [7].

У сучасному світі комп'ютерні технології відіграють важливу роль у розвитку культури мовленнєвого спілкування особистості. Це стало особливо помітним у період пандемії та повномасштабної війни, коли освітній процес часто здійснюється дистанційно через обмежені можливості здобувачів відвідувати школу очно. Така ситуація спонукає педагогів шукати альтернативні підходи до організації навчання. Технічний прогрес відкриває нові можливості для комунікації, яка все частіше переноситься у віртуальний простір.

Для формування свідомої мовної та культурної особистості необхідно не лише забезпечити її мовними знаннями, а й ознайомити із закономірностями функціонування мовних явищ, соціальними, ситуативними та контекстуальними правилами, яких дотримуються носії мови. У цьому контексті особливе значення має засвоєння українського мовленнєвого етикету – системи правил мовленнєвої поведінки, характерних для українського етносу, що втілюються в стійких формулюваннях і висловах.

Початковий період навчання є вирішальним для культурного та мовленнєвого розвитку особистості. У молодшому шкільному віці, як доведено багатьма науковцями (Г. Костюк, В. Моляко, Р. Павелків, О. Скрипченко та ін.), найбільш інтенсивно формуються риси духовного світу дитини. Саме тоді закладається основа її характеру, світогляду, моральних цінностей і правил поведінки, зокрема мовленнєвих, у соціумі.

Раннє формування позитивного досвіду мовленнєвого спілкування є важливим, оскільки його відсутність може призводити до стихійного виникнення негативних форм мовленнєвої поведінки. Вік 6-7 років визначається як сензитивний період для засвоєння української мови (О. Кочерга, С. Максименко, Р. Павелків та ін.), що підкреслює необхідність цілеспрямованої роботи в цьому напрямі.

Педагогічну роботу, спрямовану на формування культури мовленнєвого спілкування, необхідно розпочинати саме на цьому віковому етапі розвитку особистості. Це обґрунтовує включення до Типових освітніх програм МОН України змістової лінії «Взаємодіємо усно». Її метою є залучення здобувачів до процесів сприйняття, обробки, аналізу, інтерпретації, оцінювання та застосування усної й письмової інформації в умовах комунікації [8]. Особливий акцент – на формуванні в молодших школярів (1-4 класи) навичок культури мовлення та спілкування.

**Метою статті** є розкриття змісту та особливостей формування мовленнєвого етикету в дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови та читання в умовах очного та дистанційного навчання.

Культура спілкування є невід'ємною складовою культури поведінки людини. Вона відображає сукупність форм поведінки особистості в повсякденні під час комунікації, коли проявляються моральні та естетичні норми. Ці дві культури тісно пов'язані, оскільки рівень культури спілкування, зокрема дотримання норм мовленнєвого етикету, виступає важливим показником людської

шляхетності. Мовленнєвий етикет охоплює естетичний, психологічний, педагогічний і лінгвістичний аспекти.

Згідно з визначенням, наведеним у «Словнику з етики», етикет – це «сукупність правил поведінки, що регулює зовнішні прояви людських взаємин (поведінка в громадських місцях, поводження з оточуючими людьми, форми звертання і привітання, манери поведінки, одяг тощо). Етикет регламентує поведінку людини в певних ситуаціях» [9, с. 177].

Дослідниці З. Мацюк та Н. Станкевич акцентують увагу на багаторівневій структурі етикету, уважаючи його словесний рівень ключовим компонентом етикетних норм [5, с. 74]:

вербальний або словесний рівень включає етикетні вислови привітання, прощання, подяки, вибачення тощо;

паралінгвістичний рівень охоплює темп мовлення, його гучність, інтонацію;

кінетичний рівень включає жести, міміку, пози;

до проксемічного рівня відносять стандартні дистанції спілкування, визначання почесного місця для гостей тощо.

Етикет у суспільстві має дві форми вияву: мовленнєву та немовленнєву. Мовленнєвий етикет у лінгвістичних і психолінгвістичних дослідженнях традиційно визначають як сукупність типових висловлювань, що закріплені національно-культурними та мовними традиціями певної спільноти для використання в конкретних соціально-комунікативних ситуаціях.

На основі наукового аналізу можна запропонувати таке визначення мовленнєвого етикету: це важлива складова культури мовленнєвого спілкування, яка виступає функціонально-семантичною універсалиєю.

В умовах складної епідеміологічної ситуації, а згодом війни, сфера освіти зазнала значних змін. Дистанційне навчання змусило вчителів шукати нові підходи для забезпечення якісного освітнього процесу. Відповідно до статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту», педагогічна рада визначає форми організації освітнього процесу, ураховуючи обсяг навчального навантаження, час, передбачений освітньою програмою, та особливості регіону [6]. Для забезпечення ефективної роботи закладів освіти як в умовах очного навчання, так і онлайн, необхідна відповідна адаптація організації освітньої діяльності.

У Типовій освітній програмі для початкових класів [8] зауважено, що при вивченні змістових ліній «Взаємодіємо усно» та «Взаємодіємо письмово» важливо зосередитися на формуванні в здобувачів культури мовлення й спілкування. Молодші школярі мають на практиці засвоїти основні правила комунікативної поведінки, ознайомитися з особливими формами звертання, притаманними українській мові (зокрема, кличним відмінком), а також опанувати інтонаційні особливості звертання. Використання ігрових ситуацій, які стимулюватимуть дітей до висловлювань, спрямоване на розвиток практичних умінь і навичок культури мовленнєвого спілкування.

У сучасних шкільних підручниках з української мови [10; 11] враховано програмні вимоги щодо ознайомлення молодших школярів із особливостями українського мовленнєвого етикету. Автори подають вправи та завдання, спрямовані на засвоєння лексики, характерної для мовленнєвого етикету (наприклад, форм привітання, прощання, побажання, подяки тощо). Опановування норм і правил етикетного мовлення передбачено насамперед через бесіди на основі дидактичних матеріалів (ситуативні малюнки, цікаві історії, казки, ситуації з виховним змістом, оповідання та вірші). Здобувачам також пропонують прислів'я та приказки, що відображають культуру мовленнєвої поведінки особистості.

Проблема формування культури спілкування в дітей молодшого шкільного віку привертає увагу багатьох педагогів. У практиці сучасної початкової школи накопичено значний досвід у вивченні основних правил мовленнєвого етикету. Приклади такої роботи знаходимо в І. Меснікович, учительки початкових класів Річицької ЗОШ І-ІІ ступенів Зарічненської районної ради Рівненської області; А. Онуфрейчук, учительки початкових класів опорного закладу «Білоусівський ліцей Сокирянської міської ради Дністровського району Чернівецької області»; О. Лученко, учительки початкових класів Комунального закладу «Вороновицький ліцей» Вінницької області; О. Томенко, учительки Філії КЗ «Степанівський ліцей з дошкільним підрозділом» Вороновицької селищної ради Вінницької області, та ін.

Ми визначили методи формування культури спілкування молодших школярів як в умовах очного, так і дистанційного навчання. На нашу думку, найбільш ефективними під час очного навчання є: «Що було б, якби...», «Займи позицію», «Ромашка Блума», асоціативний кущ, створення коміксів, «Мозковий штурм», комунікативні ситуації, опитування, квест, ігрові завдання, система вправ тощо. Під час дистанційного навчання варто використовувати роботу з віртуальною дошкою Padlet, роботу на онлайн-сервісі Tagxedo Робота, на платформі ZOOM, на сервісах Storyboardthat, Canva, LearningApps, роботу в PowerPoint, на платформі Classtime, створення завдань на сервісі від Всеосвіта, створення книжок на сервісі Ourboox тощо. Їх можна застосовувати для створення інтерактивних завдань та якісного навчального контенту.

Отже, в умовах війни освітній процес має продовжуватися без зупинок, і систематичне формування культури спілкування в молодших школярів не повинно порушуватися. Учитель має розробляти практичні матеріали, обирати нові методи, прийоми та засоби, які сприятимуть зацікавленню учнів під час уроків української мови як в очному, так і в дистанційному навчанні.

Формування основ мовленнєвого етикету на основі комунікативно-ситуативного підходу вимагає вибору правильних і комунікативно доцільних етикетних форм із широкого спектра можливих варіантів. Для молодших школярів актуальними є стандартизовані ситуації, такі як «Спілкування в сім'ї», «У гостях», «У магазині», «У транспорті», «З друзями на відпочинку», ознайомлення з якими передбачено підручниками з української мови для 1-4 класів. На нашу думку, цей перелік може бути розширений, включаючи ситуації як «На екскурсії», «На перерві», «У театрі», «На Новій пошті», «Відвідини хворого друга», «Телефонна розмова» тощо.

Для ефективного засвоєння правил і норм мовленнєвого етикету потрібно організувати роботу за допомогою вправ таким чином, щоб учні мали змогу неодноразово звертатися до кожного етикетного правила. Вправи та завдання для формування основ мовленнєвого етикету можуть бути як усними (прочитання та аналіз текстів, бесіди за малюнками, переказ уривків з фільмів чи мультфільмів, розповіді про правила поведінки, сюжетно-рольові ігри тощо), так і письмовими (списування слів ввічливості, складання речень, виписування з текстів етикетних формул, написання речень, діалогів тощо).

Під час організації дистанційного навчання традиційні інструменти мотивації працюють не так ефективно, як у класній кімнаті. Вибір форм організації навчання онлайн повинен відповідати методичним цілям, тобто необхідно перевірити, чи обраний сервіс чи ресурс здатен забезпечити досягнення ефективних результатів навчання в дистанційному форматі.

Ми визначили основні форми онлайн-комунікації та популярні веб-ресурси для забезпечення належного рівня формування культури спілкування в дітей молодшого шкільного віку на уроках української мови в сучасних умовах навчання. На нашу думку, доцільно використовувати наступні форми:

Таблиця 1

**Форми онлайн-комунікації та популярні веб-ресурси для формування культури спілкування в молодших школярів на уроках української мови**

|                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Чат              | У реальному часі учні та вчитель спілкуються через Інтернет з конкретної проблеми (наприклад, вайбер, месенджер, інстаграм). Учні можуть ставити запитання або відповідати на них, що є важливим для вчителя, оскільки дозволяє отримувати зворотний зв'язок.                                                              |
| Google Classroom | Платформа орієнтована на організацію онлайн-навчання з використанням текстових, графічних і відеоматеріалів. Учитель може коментувати, організовувати ефективне спілкування з учнями та оцінювати їхні роботи в реальному часі.                                                                                            |
| Відеоконференція | Дає можливість обговорювати, приймати рішення, дискутувати на тему дослідження та захищати проекти в реальному часі онлайн. Учасники освітнього процесу можуть бачити одне одного та використовувати наочні матеріали під час спілкування.                                                                                 |
| Форум            | Учні обговорюють певну тему або проблему, ставлять питання та обмінюються новою інформацією на спеціально створеному вчителем сайті. Програмне забезпечення форуму дозволяє додавати файли певного розміру.                                                                                                                |
| Moodle           | Використовується для взаємодії всіх учасників освітнього процесу. За допомогою цієї платформи вчитель може демонструвати навчальні матеріали у вигляді текстів, презентацій, відео та веб-сторінок, тестувати та опитувати учнів, а також створювати веб-квести. Учні можуть надсилати виконані завдання у вигляді файлів. |
| LearningApps.org | Онлайн-платформа дозволяє створювати інтерактивні вправи на різні теми (наприклад, вікторини, кросворди тощо). Використовуючи конструктор LearningApps.org на уроках української мови, можна застосовувати вправи за шаблонами («Пазл», «Класифікація», «Світлофор ввічливості»).                                          |
| Classtime        | Використовують для створення онлайн-тестувань і запитань, які допомагають вирішувати практичні завдання та реалізовувати індивідуальний підхід під час навчального процесу. Учитель може розробляти інтерактивний матеріал, надавати доступ здобувачам і відслідковувати процес виконання завдань.                         |

|                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|----------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Padlet.com     | Віртуальна дошка є аналогом класної дошки, на якій можна розміщувати текстову інформацію. Наприклад, на уроці української мови здобувачі можуть прикріплювати записи, які асоціюються в них із поняттям «мовленнєвий етикет».                                                                             |
| Технологія VR  | Інструмент для створення штучного світу, який сприймається людиною через зір, слух та інші почуття. Віртуальна та доповнена реальність імітують взаємодію з об'єктами та відповідну реакцію на цей вплив.                                                                                                 |
| iMindMap       | Інструмент для створення інтелект-карт, мозкового штурму та фіксації ідей. Використовуючи цей редактор, учителі можуть писати, підкреслювати та виділяти текст різними кольорами. Наприклад, можна підкреслити слова ввічливості під час опрацювання художніх текстів.                                    |
| Storyboardthat | Онлайн-сервіс для створення коміксів та інфографік, який дозволяє доступно та ефективно пояснювати матеріал. Великий вибір фонових зображень і персонажів дозволяє учням підбирати картинки для конкретних ситуацій (наприклад, етикетні ситуації: «На перерві», «У магазині», «Телефонна розмова» тощо). |
| Ourboox        | безкоштовна платформа для створення електронних книг, яка включає текст, зображення, головоломки, відео та вікторини. Наприклад, на уроці української мови можна створити електронну книгу на тему «Щоденник ввічливості».                                                                                |
| Duolingo       | Безкоштовний додаток для вивчення більше ніж 40 мов через цікаві та короткі уроки. Можна практикувати говоріння, читання, слухання і письмо, а також покращувати свої лексичні та граматичні навички.                                                                                                     |

**Висновки.** Отже, систематичне виконання вправ та завдань в умовах очного та дистанційного навчання (зокрема, за допомогою цифрових інструментів для роботи з навчальним матеріалом), які спрямовані на розвиток і вдосконалення комунікативних навичок дітей у ситуаціях ввічливої поведінки, дає змогу ознайомити молодших школярів з широким спектром лексичних формул українського мовленнєвого етикету, поглибити розуміння морально-етичних норм і форм спілкування, а також сформувати достатні навички культури мовленнєвої поведінки в різноманітних комунікативних ситуаціях.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Подальші перспективи роботи вбачаємо в розробці методичних рекомендацій для вчителів щодо формування мовленнєвого етикету в дітей на уроках української мови та читання в умовах очного та дистанційного навчання.

### Література

1. Акімова О. В. Формування творчого мислення майбутнього вчителя: Монографія. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. 340 с.
2. Галузяк В. М. Розвиток особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя: теорія і практика: монографія. Вінниця: Твори, 2021. 400 с.
3. Коломієць А. М. Особливості професійної підготовки вчителя на сучасному етапі розвитку суспільства. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2011. Випуск 33. С. 83-86.
4. Комарівська Н., Колеснік К., Шикиринська О., Олійник Н. Психолого-дидактичні основи роботи в парі молодших школярів у процесі опанування української мови. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2023. Вип. 68. С. 68-76.
5. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Львів, 2005. 245 с.
6. МОН роз'яснює, як організовувати навчання в умовах карантину. URL: <https://bit.ly/3BPeNVK>.
7. Нова українська школа: посібник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
8. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 3-4 клас. URL: <https://bit.ly/3FEpGeK>.
9. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики: Словник. Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2014. 416 с.
10. Українська мова та читання: підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / М. С. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Г. Дубовик. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. Ч.1. 160 с.; Ч.2. 160 с.
11. Українська мова та читання: підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / М. С. Вашуленко, Н. Васильківська, С. Г. Дубовик. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. Ч.1. 168 с.; Ч. 2. 171 с.

12. Фрицюк В. А. Методологічні підходи до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього фахівця. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 6 (129). С. 107-114.
13. Шахов В. І., Шахов В. В. Особистісні детермінанти розвитку професійної самосвідомості в студентському віці. Розвиток професійно важливих якостей у майбутніх учителів: монографія / Акімова О.В., Галузяк В. М. [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 217–230.
14. Kolesnik K., Oliinyk N., Komarivska N., Kazmirchuk N., Imber V. Future-Teacher Soft Skills Development in the Context of Ukraine's Integration into the European Higher Education Area. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 2023. Vol. 22, No. 2, pp. 413–431.

## References

1. Akimova, O. V. (2013). *Formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia: Monohrafiia* [Formation of creative thinking of a future teacher: Monograph]. Vinnytsia: TOV firma "Planer" [in Ukrainian].
2. Haluziak, V. M. (2021). *Rozvytok osobystisno-profesiinoi zrilosti maibutnoho vchytelia: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Development of personal and professional maturity of a future teacher: Theory and practice: Monograph]. Vinnytsia: Tvory [in Ukrainian].
3. Kolomiets, A. M. (2011). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky vchytelia na suchasnomu etapi rozvytku suspilstva [Peculiarities of teacher training at the present stage of society development]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriia: Pedahohika i psykhologhiia*, (33), 83–86 [in Ukrainian].
4. Komarivska, N., Kolesnik, K., Shykyrinska, O., & Oliinyk, N. (2023). Psykholoho-dydaktychni osnovy roboty v pari molodshykh shkoliariv u protsesi opanuvannia ukrainskoi movy [Psychological and didactic foundations of pair work among primary schoolchildren in the process of mastering the Ukrainian language]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, (68), 68–76. Vinnytsia: TOV "Druk plus" [in Ukrainian].
5. Matsiuk, Z., & Stankevych, N. (2005). *Ukrainska mova profesiinoho spriamuvannia. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Ukrainian for professional purposes: A textbook for university students]. Lviv [in Ukrainian].
6. MON roz'iasniuie, yak orhanizovuvaty navchannia v umovakh karantynu [The Ministry of Education explains how to organize education under quarantine conditions]. Retrieved from <https://bit.ly/3BPeNVK> [in Ukrainian].
7. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* [New Ukrainian School: A guidebook for teachers] / za zah. red. N. M. Bibik. (2019). Kyiv: Litera LTD. 208 p. [in Ukrainian].
8. *Typova osvithnia prohrama, rozroblena pid kerivnytstvom Savchenko O. Ya. 3–4 klas* [Standard educational program developed under the guidance of O. Ya. Savchenko. Grades 3–4]. Retrieved from <https://bit.ly/3FEpGeK> [in Ukrainian].
9. Toftul, M. H. (2014). *Suchasnyi slovnyk z etyky: Slovnyk* [Modern dictionary of ethics: Dictionary]. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU imeni I. Franka [in Ukrainian].
10. Vashulenko, M. S., Vasylykivska, N., & Dubovyk, S. H. (2020). *Ukrainska mova ta chytannia: pidruchnyk dlia 3 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh)* [Ukrainian language and reading: Textbook for the 3rd grade of general secondary education institutions (in 2 parts)]. Kyiv: Vydavnychi dim "Osvita". Part 1: 160 p.; Part 2: 160 p. [in Ukrainian].
11. Vashulenko, M. S., Vasylykivska, N., & Dubovyk, S. H. (2021). *Ukrainska mova ta chytannia: pidruchnyk dlia 4 klasy zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh)* [Ukrainian language and reading: Textbook for the 4th grade of general secondary education institutions (in 2 parts)]. Kyiv: Vydavnychi dim "Osvita". Part 1: 168 p.; Part 2: 171 p. [in Ukrainian].
12. Frytsiuk, V. A. (2017). Metodolohichni pidkhody do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho fakhivtsia [Methodological approaches to the study of professional self-development of a future specialist]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, 6 (129), 107–114 [in Ukrainian].
13. Shakhov, V. I., & Shakhov, V. V. (2016). Osobystisni determinanty rozvytku profesiinoi samosvidomosti v studentskomu vitsi [Personal determinants of professional self-awareness development in student age]. In Akimova, O. V., Haluziak, V. M. [et al.], *Rozvytok profesiino vazhlyvykh yakosteï u maibutnikh vchyteliv: monohrafiia* [Development of professionally important qualities in future teachers: Monograph] (pp. 217–230). Vinnytsia: TOV "Nilan-LTD" [in Ukrainian].
14. Kolesnik K., Oliinyk N., Komarivska N., Kazmirchuk N., Imber V. (2023). Future-Teacher Soft Skills Development in the Context of Ukraine's Integration into the European Higher Education Area. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 22 (2), 413–431.